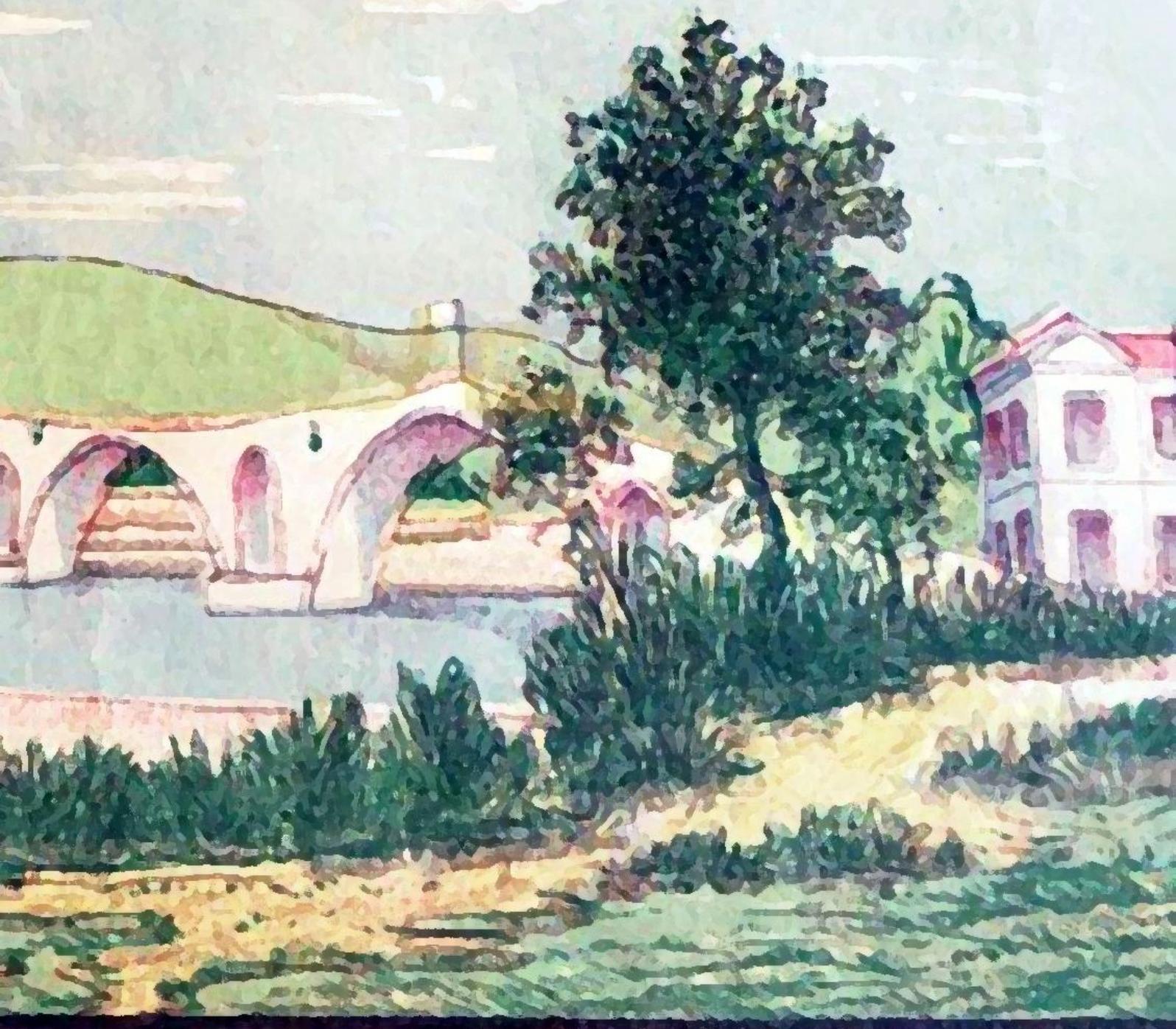

مازی فائق پاشا حضرت مر طرفند ناسیر وانشا ایدمشدر کوہری پاشا

Το Οθωμανικό Τελωνείο στη Γέφυρα της Άρτας

Από μεμονωμένο κτίριο σε σύνθετη συνοριακή εγκατάσταση

Αναστασία Γ. Καρρά

Πρόλογος

Η Γέφυρα της Άρτας αποτελεί ένα από τα πλέον αναγνωρίσιμα μνημεία του ελληνικού χώρου, συνδεδεμένο τόσο με την ιστορική μνήμη όσο και με τη λαϊκή παράδοση. Πέρα όμως από τη γνωστή της εικόνα, ο χώρος γύρω από τη γέφυρα υπήρξε για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα τόπος έντονης διοικητικής και συνοριακής δραστηριότητας, ιδίως κατά τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν η περιοχή βρέθηκε στο όριο μεταξύ δύο κρατικών επικρατειών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το κτιριακό συγκρότημα που αναπτύχθηκε πλησίον της γέφυρας, το οποίο στη βιβλιογραφία και τη συλλογική μνήμη αναφέρεται συνήθως ως «οθωμανικό τελωνείο». Η χρήση αυτή, αν και ευρέως διαδεδομένη, συνοδεύεται από ερμηνευτικές απλουστεύσεις και αβεβαιότητες ως προς τη χρονολόγηση, τη μορφή και τη λειτουργία του.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να προσεγγίσει το ζήτημα μέσα από τη συνδυαστική αξιοποίηση αρχειακών τεκμηρίων, εικονογραφικού υλικού και αρχιτεκτονικής ανάλυσης. Στόχος είναι τόσο η διερεύνηση της ταυτότητας του συγκροτήματος όσο και η κατανόηση του χώρου ως οργανωμένου σημείου ελέγχου της μεθορίου.

Μέσα από αυτή την προσέγγιση, το συγκρότημα της Γέφυρας Άρτης αναδεικνύεται ως μέρος ενός σύνθετου συστήματος συνοριακής οργάνωσης, το οποίο αντανακλά τις ιστορικές συνθήκες της περιόδου και τους μηχανισμούς ελέγχου που αυτές διαμόρφωσαν.

Η εργασία επιχειρεί να συμβάλει σε μια πιο τεκμηριωμένη και σύνθετη ανάγνωση του χώρου, φωτίζοντας λιγότερο γνωστές πτυχές και εντάσσοντας το συγκεκριμένο παράδειγμα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο μελέτης των οθωμανικών συνοριακών εγκαταστάσεων.

Η διερεύνηση των διαθέσιμων πηγών επιτρέπει τη διάκριση μεταξύ της πρώιμης φάσης λειτουργίας της μεθορίου μετά το 1881 και της φάσης κατά την οποία διαμορφώνεται η συγκεκριμένη αρχιτεκτονική μορφή του συγκροτήματος. Τα στοιχεία της μελέτης οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα κτίσματα, όπως αποτυπώνονται στις εικονογραφικές πηγές της περιόδου, συγκροτούνται κατά το διάστημα μεταξύ 1893 και 1897, εντασσόμενα στη διαδικασία οργάνωσης της μεθορίου κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο.

*Εικ. 1 - Το λαογραφικό Μουσείο της Γέφυρας Αρτης
Ακουαρέλα της Ελένης Πάνου Βάγια το 1975. (Λαογραφικό Μουσείο Άρτης)*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος

1. Εισαγωγή

Το ζήτημα της χρονολόγησης

2. Η Γέφυρα Άρτης και η συγκρότηση της μεθορίου μετά το 1881

3. Οθωμανικά τελωνεία και συνοριακές εγκαταστάσεις: λειτουργικό πλαίσιο

4. Πρώιμες μαρτυρίες για την ύπαρξη του συγκροτήματος (1893–1897)

5. Τα πρωτόκολλα του 1920: Ταυτότητα, χρήσεις και πολλαπλότητα των κτισμάτων

5.1 Το πρώην «Τουρκικόν Τελωνεῖον» (25 Αυγούστου 1920)

5.2 Το «παλαιὸν οἶκημα» – αστυνομικός σταθμός (1 Σεπτεμβρίου 1920)

5.3 Η διοικητική αποτίμηση και η πρόταση εκποίησης (12 Οκτωβρίου 1920)

6. Αρχιτεκτονική μορφή και χωρική οργάνωση του συγκροτήματος

6.1 Μορφολογικά χαρακτηριστικά του κύριου κτιρίου

6.2 Εσωτερική οργάνωση και λειτουργική διάταξη

6.3 Το συγκρότημα ως πολυκτιριακή σύνθεση

6.4 Χωρική διάταξη και σχέση με τη γέφυρα

6.5 Αρχιτεκτονική οργάνωση και λειτουργική ερμηνεία

7. Το συγκρότημα της Γέφυρας Άρτης ως σύνθετη συνοριακή εγκατάσταση

8. Η μετατροπή του συγκροτήματος σε Λαογραφικό Μουσείο

9. Συμπεράσματα - Επανεκτίμηση της χρονολόγησης και της λειτουργίας του συγκροτήματος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

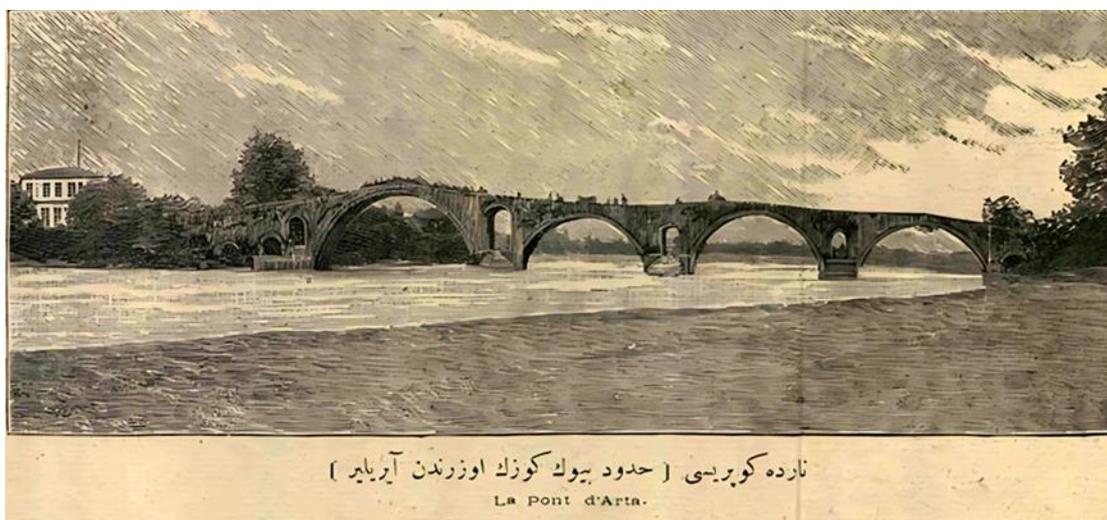
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή – Το ζήτημα της χρονολόγησης

Η μελέτη του κτιριακού συγκροτήματος της Γέφυρας Άρτης, που μέχρι το 1912–13 βρισκόταν στο οθωμανικό έδαφος, θέτει ως βασικό ερευνητικό ζήτημα τη χρονολόγηση και την αρχική του λειτουργία. Στη σχετική βιβλιογραφία και στη γενικότερη τοπική παράδοση, το κτίριο αναφέρεται συχνά με γενικούς όρους ως «τελωνείο» ή «φυλάκιο», ενώ η κατασκευή του αποδίδεται, χωρίς σαφή τεκμηρίωση, στον 19ο αιώνα και ειδικότερα γύρω στο 1864. Η άποψη αυτή, αν και ευρέως διαδεδομένη, δεν στηρίζεται σε επαρκή πρωτογενή στοιχεία, γεγονός που καθιστά αναγκαία την επανεξέτασή της.

Ενδεικτική είναι η αναφορά της Ευρυδίκης Αντζουλάτου-Ρετσίλα (1983), η οποία επικεντρώνεται κυρίως στη μουσειολογική αξιοποίηση του κτιρίου ως Λαογραφικού Μουσείου. Στο πλαίσιο αυτό, το κτίριο χαρακτηρίζεται γενικά ως «φυλάκιο», χωρίς να συνοδεύεται από συγκεκριμένα δεδομένα σχετικά με τον χρόνο κατασκευής ή την αρχική του μορφή, γεγονός που ενισχύει την ερμηνευτική ασάφεια ως προς τη φύση και τη λειτουργία του.

Εικ. 2 - 1897 : Η γέφυρα της Άρτας. (Πηγή *Servet-i Fünûn, Magazine in Ottoman Cultural History*)

Παράλληλα, η ίδια η αρχιτεκτονική μορφή του κτιρίου, όπως προκύπτει από την ανάλυση της διάταξης και της κλίμακάς του, δεν φαίνεται να αντιστοιχεί στη συνήθη τυπολογία ενός απλού φυλακίου. Η διώροφη

ανάπτυξη και η ύπαρξη πολλαπλών χώρων υποδηλώνουν πιο σύνθετη χρήση και μόνιμη εγκατάσταση προσωπικού, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την επικρατούσα ερμηνεία.

Στο πλαίσιο αυτό, η εργασία επιχειρεί την επανεξέταση της χρονολόγησης και της λειτουργίας του συγκροτήματος, διερευνώντας αν πρόκειται για μεμονωμένο φυλάκιο ή για τμήμα ευρύτερης συνοριακής εγκατάστασης.

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η Γέφυρα Άρτης και η συγκρότηση της μεθορίου μετά το 1881

Η κατανόηση της λειτουργίας και της μορφής του εξεταζόμενου συγκροτήματος προϋποθέτει την ένταξή του στο ιστορικό και γεωγραφικό πλαίσιο της περιοχής. Πριν από το 1881, η Άρτα αποτελούσε τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η Γέφυρα του Αράχθου δεν είχε χαρακτήρα διεθνούς συνόρου, αλλά λειτουργούσε ως εσωτερική διάβαση εντός του ίδιου διοικητικού χώρου.

Η ενσωμάτωση της Άρτας στο ελληνικό κράτος το 1881 και ο καθορισμός της νέας συνοριακής γραμμής κατά μήκος του Αράχθου μετασημάτισαν ριζικά τον ρόλο της γέφυρας. Από σημείο εσωτερικής επικοινωνίας μετατράπηκε σε κομβικό πέρασμα μεταξύ δύο κρατικών επικρατειών, αποκτώντας ιδιαίτερη σημασία για τη διαχείριση της διέλευσης ανθρώπων, ζώων και εμπορευμάτων.

Η νέα αυτή συνθήκη δημιούργησε αυξημένες διοικητικές και στρατιωτικές ανάγκες, οι οποίες οδήγησαν στην ανάπτυξη εγκαταστάσεων κατά μήκος της μεθορίου, όπως τελωνεία, στρατώνες και φυλάκια, που εξυπηρετούσαν την οργάνωση και εποπτεία της κυκλοφορίας.

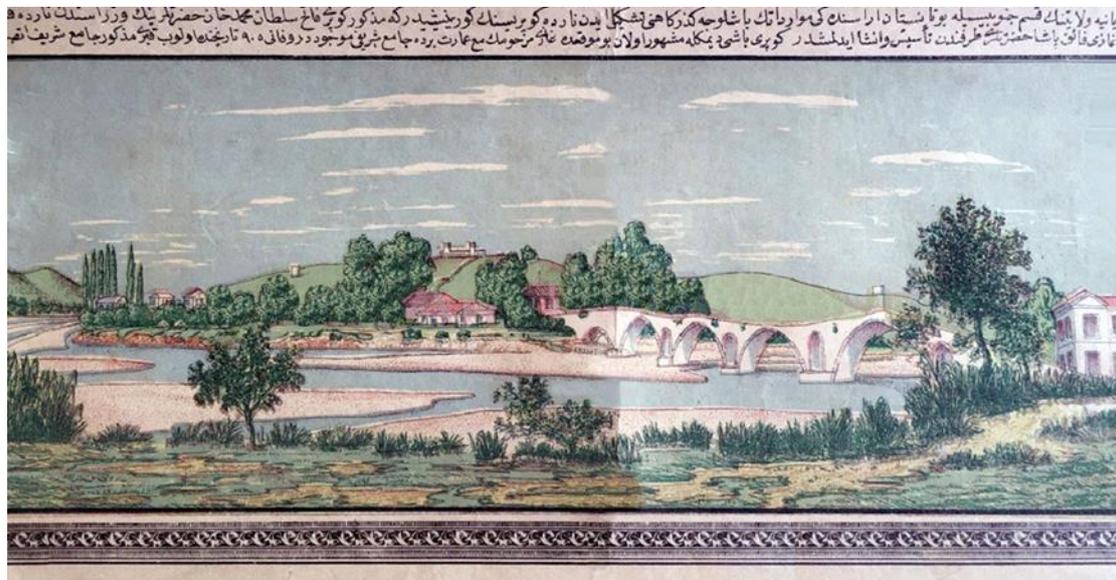
Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει η μαρτυρία του Σχινά (1886), ο οποίος εντάσσει τη Γέφυρα του Αράχθου σε ένα ευρύτερο δίκτυο συνοριακών σταθμών, καταγράφοντας τον «Σταθμόν Γέφυρας Αράχθου» ως τον 80ό σταθμό της ελληνικής πλευράς. Στη σύντομη περιγραφή του σημειώνει ότι «δεξιά υπήρχε το τελωνείο», ενώ «αριστερά... το φυλάκιον του σταθμού», ενώ στο απέναντι άκρο της γέφυρας καταγράφεται ο αντίστοιχος οθωμανικός σταθμός με στρατιωτική παρουσία.

Ωστόσο, η μαρτυρία αυτή δεν συνοδεύεται από αρχιτεκτονικές περιγραφές ούτε από στοιχεία που να επιτρέπουν την ταύτιση των κτισμάτων με εκείνα που απεικονίζονται σε μεταγενέστερες πηγές. Επομένως, τεκμηριώνει τη

λειτουργία της γέφυρας ως συνοριακού σημείου, χωρίς όμως να επιτρέπει την ασφαλή χρονολόγηση των επιμέρους οικοδομημάτων.

Σύμφωνα με τις οδοιπορικές περιγραφές και τα δημοσιεύματα της εποχής, οι μεθοριακοί σταθμοί οργανώνονταν και από τις δύο πλευρές των συνόρων, συγκροτώντας ένα αλληλένδετο σύστημα. Στην περίπτωση της Γέφυρας του Αράχθου, η συνύπαρξη ελληνικών και οθωμανικών εγκαταστάσεων υποδηλώνει τη σημασία του σημείου ως βασικής διόδου.

Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από τον Τύπο της εποχής, όπως η εφημερίδα «Φωνή της Ηπείρου» (1893), καθώς και από εικονογραφικές πηγές, οι οποίες αποτυπώνουν οργανωμένες εγκαταστάσεις και παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων στη θέση της γέφυρας.

Εικ. 3 - ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΣΕ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΧΑΡΤΗ - Narda Bridge. Greece, 1898.
(Πηγή : Ottoman Imperial Archives)

Η μετατροπή της περιοχής σε μεθοριακή ζώνη μετά το 1881 αποτελεί, συνεπώς, καθοριστικό παράγοντα για την ερμηνεία του συγκροτήματος, καθώς οι σχετικές υποδομές συνδέονται άμεσα με τις νέες διοικητικές και ελεγκτικές ανάγκες της περιόδου.

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Οθωμανικά τελωνεία και συνοριακές εγκαταστάσεις: λειτουργικό πλαίσιο

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, τα τελωνεία (gümrük) αποτελούσαν βασικούς μηχανισμούς διαχείρισης της διακίνησης εμπορευμάτων και επιβολής φορολογίας, συνδεδεμένα άμεσα με τη λειτουργία του κράτους και την οργάνωση των δικτύων μεταφορών. Τα τελωνειακά κτίρια (gümrükhane) δεν συγκροτούσαν απαραίτητα ενιαία οικοδομήματα, αλλά συχνά αναπτύσσονταν ως σύνολα κτισμάτων με διακριτές λειτουργίες, προσαρμοσμένες στις ανάγκες κάθε σημείου.

Κατά τον 19ο αιώνα, και ιδιαίτερα μετά τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ, τα τελωνειακά και διοικητικά κτίρια υιοθετούν μορφολογικά στοιχεία ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής. Τα gümrükhane της περιόδου χαρακτηρίζονται από συμμετρικές όψεις, καθαρή γεωμετρία και περιορισμένη διακόσμηση, ενσωματώνοντας επιλεκτικά στοιχεία, όπως τονισμένα επιστεγάσματα εισόδων και έντονα γείσα. Τα χαρακτηριστικά αυτά εντάσσονται σε μια γενικότερη τάση εκσυγχρονισμού της κρατικής αρχιτεκτονικής.

Ιδιαίτερα στις μεθοριακές περιοχές, τα τελωνεία εντάσσονταν σε ευρύτερα οργανωμένα σύνολα εγκαταστάσεων, τα οποία περιλάμβαναν χώρους διοίκησης, αποθήκευσης, διαμονής προσωπικού και στρατιωτικής παρουσίας. Όπως επισημαίνει η Dilek Özkan (2016), η οργάνωση των οθωμανικών συνόρων κατά τον 19ο αιώνα βασιζόταν σε τέτοιες πολυλειτουργικές διατάξεις και όχι σε μεμονωμένα κτίρια.

Η ανάπτυξη των εγκαταστάσεων αυτών διαφοροποιούνταν ανάλογα με τη σημασία και την ένταση της διέλευσης. Σε κομβικά σημεία, όπως γέφυρες και βασικές οδικές αρτηρίες, οι υποδομές αποκτούσαν πιο σύνθετο χαρακτήρα, ανταποκρινόμενες στις αυξημένες ανάγκες οργάνωσης της κυκλοφορίας.

Η χωρική τους διάταξη συνδεόταν άμεσα με τη μορφολογία του εδάφους και τα σημεία συγκέντρωσης της κίνησης. Γέφυρες και φυσικές διόδους αποτελούσαν κατεξοχήν θέσεις εγκατάστασης τελωνειακών σταθμών, καθώς επέτρεπαν τον αποτελεσματικό έλεγχο της διέλευσης. Στις περιπτώσεις αυτές, η αρχιτεκτονική οργάνωση των κτισμάτων λειτουργούσε ως μέσο κατεύθυνσης και ρύθμισης της κίνησης.

Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνεται και από φωτογραφικά τεκμήρια της ύστερης οθωμανικής περιόδου, όπως αυτά που περιλαμβάνονται στο αρχείο της εποχής του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄. Στις απεικονίσεις αυτές διακρίνονται συνοριακές εγκαταστάσεις που αναπτύσσονται σε άμεση σχέση με βασικές διόδους και περιλαμβάνουν περισσότερα του ενός κτίσματα με σαφή λειτουργική οργάνωση.

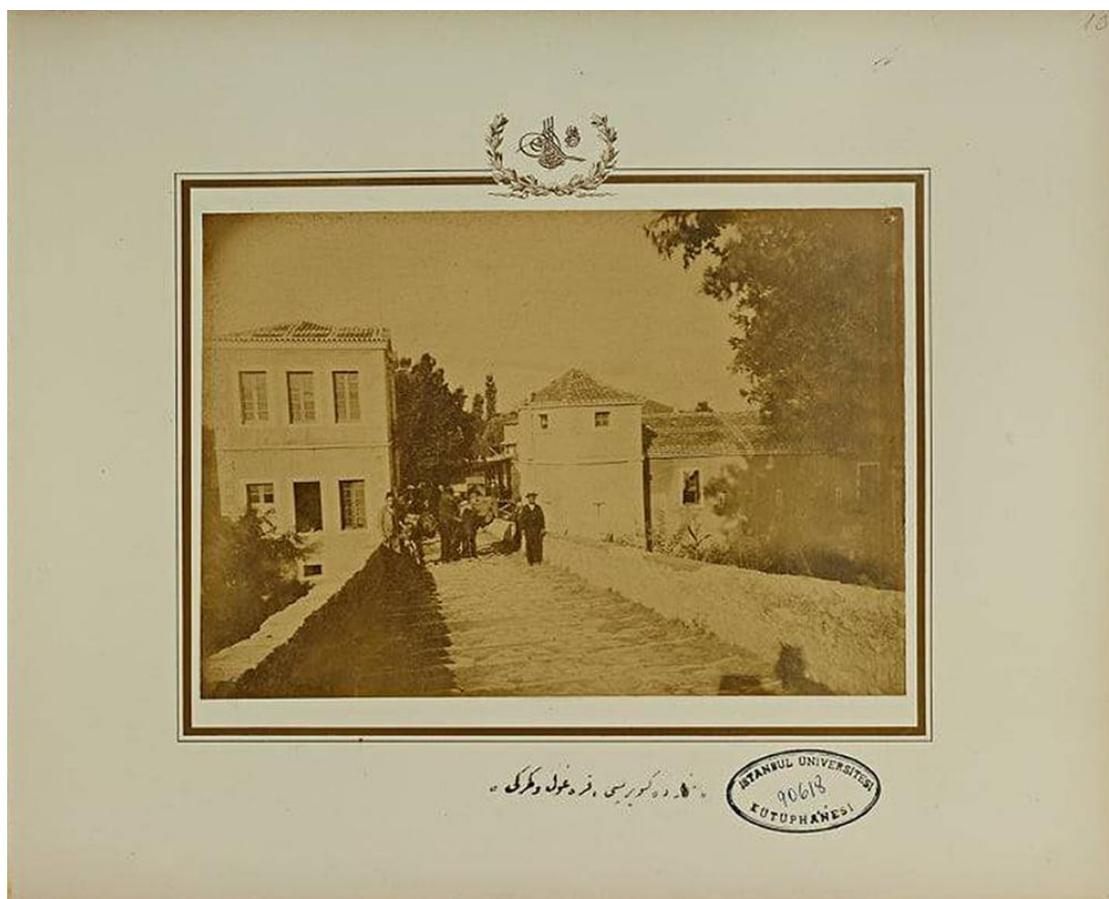

Εικ. 4. – Palaka Karakolu Οθωμανικό καρακόλι στο Γεφύρι της Πλάκας στον Άραχθο, ελληνοοθωμανική μεθόριος, τέλη 19ου αιώνα. Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

Τα συγκροτήματα αυτά περιλαμβάνουν κύρια και βοηθητικά κτίρια, καθώς και παρουσία στρατιωτικού προσωπικού, γεγονός που υποδηλώνει τη λειτουργία τους ως οργανωμένων σταθμών ελέγχου. Η χωρική τους διάταξη, σε άμεση συνάρτηση με τη δίοδο, καταδεικνύει ότι η αρχιτεκτονική οργάνωση δεν είναι ουδέτερη, αλλά συμβάλλει στη ρύθμιση και την κατεύθυνση της κίνησης.

Στο πλαίσιο αυτό, τα οθωμανικά τελωνεία μπορούν να προσεγγιστούν ως τμήματα ευρύτερων συνοριακών συστημάτων, στα οποία συνυπάρχουν

διοικητικές, οικονομικές και λειτουργίες επιτήρησης, οργανωμένες σε διακριτές αλλά αλληλένδετες χωρικές ενότητες.

Εικ. 5 – Γέφυρα Άρτης με τελωνείο και συνοριακό σταθμό (Narde Bridge, border post and customs office), ελληνοοθωμανική μεθόριος, τέλη 19ου αιώνα. Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Πρώιμες μαρτυρίες για την ύπαρξη του συγκροτήματος (1893–1897)

Η διερεύνηση της χρονολόγησης του συγκροτήματος ενισχύεται από τη μελέτη πρώιμων δημοσιογραφικών και εικονογραφικών μαρτυριών των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα, οι οποίες επιτρέπουν την ένταξή του στο ιστορικό πλαίσιο της ύστερης οθωμανικής περιόδου.

Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει δημοσίευμα της εφημερίδας Φωνή της Ηπείρου του 1893, στο οποίο γίνεται αναφορά στην ανέγερση τελωνείων, στρατώνων και συναφών εγκαταστάσεων από την οθωμανική διοίκηση κατά μήκος της μεθορίου.

ΕΞ ΑΡΤΗΣ

26 Μαρτίου 1893

Οι γείτονές μας Οθωμανοί μέχρι τουδὲ ἐφοβοῦντα μήπως τὸ ἐπιδικασθὲν τῇ Ἑλλάδι μέχρι τοῦ Θυάμιδος ποταμοῦ μέρος τῆς ἐνδόξου Ηπειροῦ προσαρτηθῇ τάχιον ἢ βράδιον εἰς αὐτήν, διὰ τοῦτο μετ' ἐπιφυλάξεως ἔκτιζον τὰς οἰκίας ἐν τῇ νέᾳ πόλει τοῦ Λούρου καὶ ἄλλα παρόμοια ἔργα ἐξετέλουν. Ἦδη ὁμως ἐνεθάρρησαν καὶ προβαίνουν μετὰ μείζονος ζέσεως εἰς τὸν ἐξωραϊσμὸν τῆς νέας πόλεως, εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν στρατώνων τελωνείων καὶ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων κτιρίων.

Νῦν κτίζουσι μεγαλοπρεπέστατον τελωνεῖον εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ παραπλεύρως τῆς ἐνούσης τὰ δύο κράτη, Ἑλλάδα καὶ Τουρκίαν (δηλαδὴ) γεφύρας, ὅπως πιέζωσιν ἔτι μᾶλλον τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῆς Ἀρτῆς μεταφέροντας τὰ διάφορα προϊόντα τῶν ἐνταῦθα ἐκ τῶν κτημάτων τῶν, ἅτινα προϊόντος τοῦ χρόνου θέλουσι καταστραφῆ καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ τῶν πέραν τῆς γεφύρας διαμενόντων ἄλβανοτούρκων, οἵτινες ὡς ἀγροφύλακες δῆθεν χρησιμεύοντες κατερημοῦσιν ἔτι μᾶλλον αὐτὰ ἀντὶ νὰ τὰ προφυλάξωσιν. (Φωνὴ τῆς Ηπειροῦ, αρ. φ. 29, 2 Ἀπριλίου 1893)

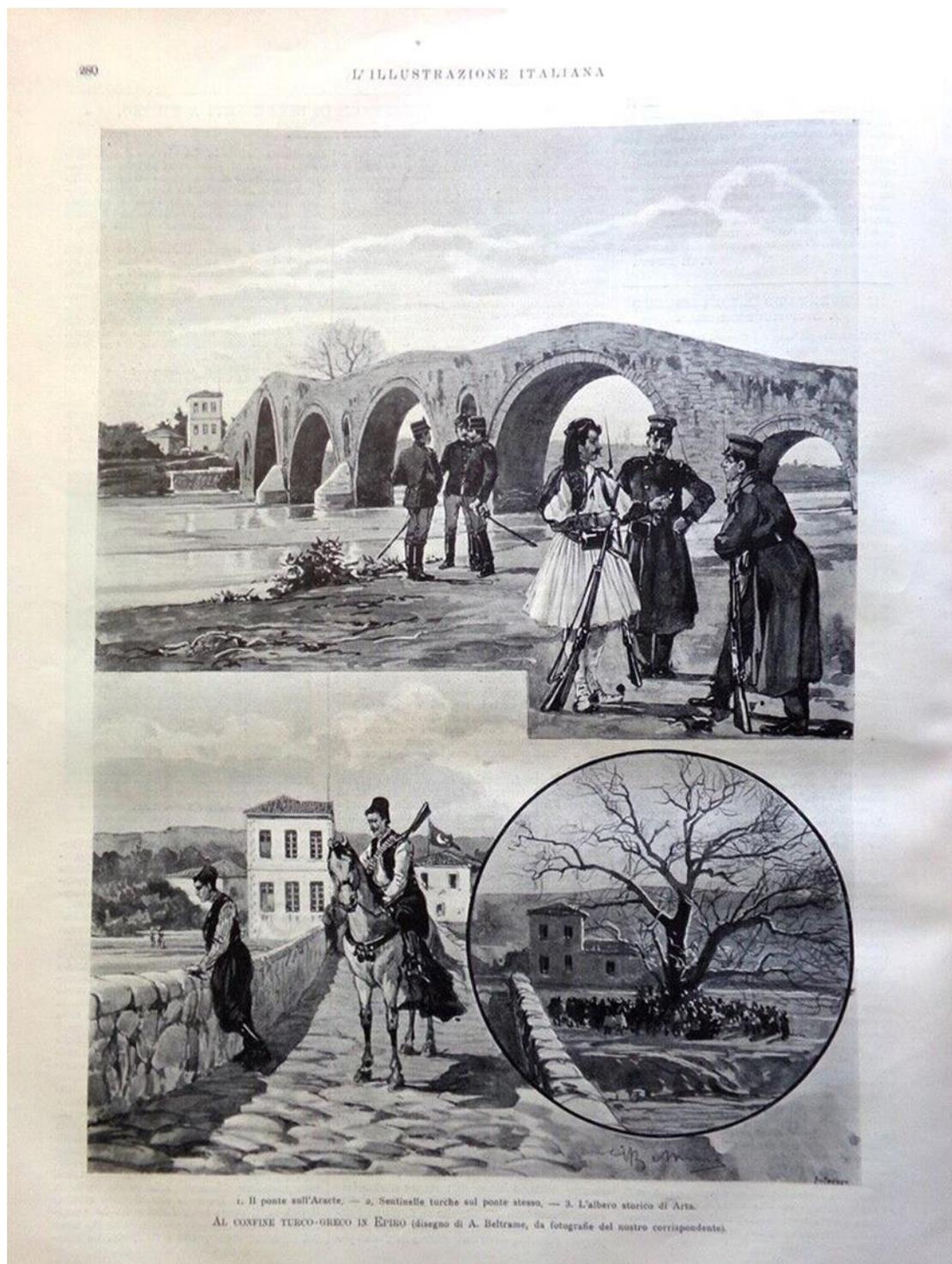
Το δημοσίευμα αναφέρεται με σαφήνεια στη Γέφυρα της Άρτας, καθώς περιγράφει την ανέγερση τελωνείου «εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀράχθου... παραπλεύρως τῆς γεφύρας» και συνδέει ρητὰ το ἔργο με την τοπική κοινωνία. Αποτελεῖ, συνεπώς, ἄμεσο τεκμήριο για την οικοδομική δραστηριότητα στο συγκεκριμένο σημεῖο της ελληνοοθωμανικῆς μεθορίου κατά τη δεκαετία του 1890.

Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει και η εικονογραφική τεκμηρίωση της περιόδου του πολέμου του 1897, η οποία περιλαμβάνει σκίτσα και απεικονίσεις όπου η Γέφυρα της Άρτας αποδίδεται ως ενεργό συνοριακό σημεῖο. Στις εἰκόνες αυτές διακρίνονται κτιριακές εγκαταστάσεις σε ἄμεση γειτνίαση με τη γέφυρα, σε συνδυασμό με την παρουσία στρατιωτικῶν δυνάμεων.

Η σύγκλιση γραπτῶν και εικονογραφικῶν μαρτυριῶν υποδηλώνει ὅτι, ἤδη πριν ἀπὸ το τέλος του 19ου αἰώνα, στη θέση της γέφυρας εἶχε διαμορφωθεῖ οργανωμένη εγκατάσταση συνοριακού χαρακτήρα. Παρότι οι πηγές αυτές δεν επιτρέπουν τον ακριβῆ προσδιορισμό του ἔτους κατασκευῆς, τεκμηριώνουν με σαφήνεια ὅτι το συγκρότημα, με τη μορφή που απεικονίζεται στο φωτογραφικό υλικό, συγκροτεῖται και λειτουργεῖ κατά τη δεκαετία του 1890.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, μπορεί να προσδιοριστεῖ και ἓνα ἀσφαλές χρονολογικό πλαίσιο μεταξύ 1890 και 1897, το οποίο αποκλείει την

ερμηνεία του συγκροτήματος ως προγενέστερης κατασκευής και το εντάσσει στο πλαίσιο της εντατικοποίησης της συνοριακής οργάνωσης της ύστερης οθωμανικής περιόδου.

Εικ. 6 - Το γεφύρι της Άρτας, ο πλάτανος και η Ελληνική και Τουρκική φρουρά στον Άραχθο. Σχέδιο του Achille Beltrame, *L'Illustrazione Italiana*, 30 Σεπτεμβρίου 1897 (σ. 280).

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Τα πρωτόκολλα του 1920: ταυτότητα, χρήσεις και πολλαπλότητα των κτισμάτων

Η σημαντικότερη πρωτογενής μαρτυρία για το εξεταζόμενο συγκρότημα προέρχεται από τρία διοικητικά έγγραφα του έτους 1920, τα οποία καταγράφουν με ιδιαίτερη λεπτομέρεια την κατάσταση, τη χρήση και τη διαχείριση των κτισμάτων που βρίσκονται «παρά τήν Γέφυραν Ἄρτης». Τα έγγραφα αυτά, συνταγμένα μεταξύ Αυγούστου και Οκτωβρίου, αποτυπώνουν τη μετάβαση των εγκαταστάσεων από την οθωμανική στην ελληνική διοίκηση και επιτρέπουν την ανασύνθεση της μορφής τους με ακρίβεια.

◆ 1. Το πρώην «Τουρκικόν Τελωνεῖον» (25 Αυγούστου 1920)

Στο πρωτόκολλο της 25ης Αυγούστου 1920 καταγράφεται η παράδοση του «παρά τήν Γέφυραν Ἄρτης κειμένου οικήματος, τοῦ χρησιμεύοντος ἄλλοτε ὡς Τουρκικοῦ Τελωνείου», από τον Οικονομικό Ἐφορο Ἄρτης προς τον Διοικητή της τοπικής Μοιραρχίας. Η διατύπωση αυτή αποτελεί σαφή και αδιαμφισβήτητη ένδειξη της προηγούμενης χρήσης του κτιρίου.

Η περιγραφή του οικήματος παρουσιάζει ένα οργανωμένο διώροφο σύνολο. Το «ἄνω πάτωμα» συγκροτείται «ἐκ δύο δωματίων, διαδρόμου καὶ μαγειρείου», ενώ αναφέρεται και αποχωρητήριο «τελείως κατεστραμμένον». Το «κάτω πάτωμα (ἰσόγειον)» περιλαμβάνει «τρία δωμάτια, τήν κυρίαν εἴσοδον καὶ ἀποχωρητήριον», στοιχεία που υποδηλώνουν σαφή λειτουργική διάκριση των χώρων.

Παρά την οργανωμένη αυτή διάταξη, το κτίριο εμφανίζεται επιβαρυνμένο από φθορές: «ἐλλείπουσι δέκα ὑαλοπίνακες», «ἅπαντα τὰ παράθυρα χρήζουσιν ἐπισκευῆς», ενώ και οι θύρες «χρήζουσι ἐπισκευῆς». Η εικόνα αυτή υποδηλώνει ότι το οίκημα, αν και δομικά συγκροτημένο, είχε ήδη περιέλθει σε κατάσταση μερικής εγκατάλειψης.

Ωστόσο, η ύπαρξη μαγειρείου, εσωτερικής κλίμακας και διακριτών χώρων ανά όροφο καταδεικνύει ότι δεν πρόκειται για απλό φυλάκιο, αλλά για κτίριο που συνδυάζει διοικητικές και οικιστικές λειτουργίες. Η επαναχρησιμοποίησή του για τη στέγαση του αστυνομικού σταθμού επιβεβαιώνει τη συνεχιζόμενη λειτουργική αξία του.

◆ 2. Το «παλαιόν οίκημα» – αστυνομικός σταθμός (1 Σεπτεμβρίου 1920)

Το δεύτερο πρωτόκολλο, της 1ης Σεπτεμβρίου 1920, αφορά το «παλαιόν οίκημα», το οποίο χρησιμοποιούνταν ως αστυνομικός σταθμός και παραδίδεται στον Οικονομικό Έφορο. Το κτίσμα αυτό περιγράφεται ως ενταγμένο «έν τετραγώνῳ χώρῳ μετὰ προαυλίου», στοιχείο που υποδηλώνει την ύπαρξη οργανωμένου περιβόλου.

Εικ. 7 - 1897 : Το γεφύρι της Άρτας με το κτίριο του σημερινού Λαογραφικού Μουσείου στο “Illustrated London News” - ρεπορτάζ για τον Ελληνο- τουρκικό πόλεμο του 1897.

Η κύρια είσοδος χαρακτηρίζεται «τεθραυσμένη και ἄχρηστος», ενώ η εσωτερική του διάρθρωση αποκαλύπτει ένα σύνολο χώρων διαφορετικής κατάστασης. Ένα δωμάτιο διατηρείται «έν καλῇ σχεδὸν καταστάσει», με «πέντε κάσσας παραθύρων» και «ύαλοπίνακας ἀρτίους», ενώ άλλοι χώροι παρουσιάζονται ως «τελείως κατεστραμμένοι καὶ ἄνευ πατώματος» ή «έντελῶς ἀχρήστοι», «ἀσκεπεῖς καὶ ἄνευ δαπέδου καὶ παραθύρων».

Ιδιαίτερη σημασία έχει η αναφορά σε «μαγειρεῖον έντελῶς ἀχρήστον», καθώς και σε «ἀποχωρητήριον καὶ οὐρητήριον... μὴ χρησιμοποιηθέντα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν», στοιχεία που δείχνουν ότι το οίκημα είχε σχεδιαστεί για μόνιμη χρήση, αλλά είχε πλέον εγκαταλειφθεί.

Η καταγραφή του περιβάλλοντος χώρου, με την παρουσία «λεμονέας, μανδαρινέας, πορτοκαλέας, πλατάνου, κυπαρίσσου και μουριάς», ενισχύει την εικόνα ενός διαμορφωμένου και λειτουργικά οργανωμένου χώρου, παρά τη φθορά των κτισμάτων.

Συνολικά, το οίκημα δεν εμφανίζεται ως ενιαίο κτίριο, αλλά ως σύνολο επιμέρους χώρων και κατασκευών, με άنيση κατάσταση διατήρησης, στοιχείο που υποδηλώνει σύνθετη αρχική οργάνωση.

◆ 3. Η διοικητική αποτίμηση και η πρόταση εκποίησης (12 Οκτωβρίου 1920)

Η εικόνα των δύο κτισμάτων συμπληρώνεται από το έγγραφο του Οικονομικού Εφόρου Άρτης προς το Υπουργείο Γεωργίας, με ημερομηνία 12 Οκτωβρίου 1920, στο οποίο επιχειρείται συνολική αποτίμηση και διατύπωση προτάσεων για τη μελλοντική τους αξιοποίηση.

Για το πρώην τελωνείο σημειώνεται ότι «δὲν εἶχεν διατεθῆ, ἀλλ' ἔμενε κεκλεισμένον καὶ ἀνενοικίαστον», μέχρι την πρόσφατη κατάληψή του από την αστυνομία, όπου «διέμενεν ὁ ἐκάστοτε Ἀστυνομικὸς Σταθμάρχης».

Αντίθετα, το δεύτερο οίκημα περιγράφεται ως «σχεδὸν ἐρείπιον», «ἐκτὸς ἐνὸς δωματίου μικροῦ», ενώ τονίζεται ότι «εἶναι τελείως ἐρειπωμένον» και ότι απαιτείται «μεγάλη δαπάνη» για την αποκατάστασή του.

Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζεται η δυνατότητα εκμίσθωσης του δεύτερου οικήματος, με τον όρο «ὄ ἐνοικιαστῆς νὰ ἐπισκευάσῃ τοῦτο» και να το αποδώσει σε καλή κατάσταση μετά τη λήξη της μίσθωσης. Ἦδη μάλιστα καταγράφεται συγκεκριμένο ενδιαφέρον, καθώς ο Χρήστος Τσακτσίρης, κάτοικος Γεφύρας Άρτης, προσφέρει ετήσιο ενοίκιο διακοσίων δραχμών για τη χρήση του χώρου.

Ωστόσο, η διοίκηση εκφράζει επιφυλάξεις για τη βιωσιμότητα της λύσης αυτής, επισημαίνοντας ότι «ἀμφιβάλλομεν ἐὰν θὰ ἐπιτευχθῆ ἢ προτεινομένη ἐνοικίασις», λόγω της εκτεταμένης φθοράς και της «μεγάλης δαπάνης» που απαιτείται για την αποκατάσταση του κτιρίου. Για τον λόγο αυτό, προκρίνεται ως καταλληλότερη λύση «ἡ ἐκποίησης αὐτοῦ πρὸς πρόληψιν τῆς τελείας καταστροφῆς», διατύπωση που καθιστά σαφές ότι η πρόταση αφορά ειδικά το ερειπωμένο δεύτερο οίκημα.

Το έγγραφο αποκαλύπτει επίσης ευρύτερα προβλήματα διοίκησης, όπως η απουσία «πίνακος τῶν διαφόρων κτημάτων» και η ύπαρξη καταλήψεων, γεγονός που εντάσσει το συγκρότημα σε ένα γενικότερο πλαίσιο διαχείρισης της πρώην οθωμανικής περιουσίας.

◆ Συνολική αποτίμηση

Τα πρωτόκολλα του 1920 προσφέρουν μια σπάνια, λεπτομερή εικόνα του συγκροτήματος κατά τη μεταβατική περίοδο μετά την ενσωμάτωση της περιοχής στο ελληνικό κράτος. Καταδεικνύεται ότι πρόκειται για σύνολο τουλάχιστον δύο κτισμάτων με διακριτές λειτουργίες και άνιση κατάσταση διατήρησης: ένα οργανωμένο αλλά φθαρμένο κτίριο, το πρώην τελωνείο, και ένα δεύτερο οίκημα σε προχωρημένη κατάσταση εγκατάλειψης.

Παράλληλα, τα τεκμήρια φωτίζουν τη διαδικασία επαναχρησιμοποίησης και διαχείρισης των εγκαταστάσεων, καθώς και τα προβλήματα που αντιμετώπισε η διοίκηση κατά την ένταξή τους στο ελληνικό κρατικό σύστημα.

Η σημασία τους είναι καθοριστική, καθώς αποτελούν την πρώτη άμεση και σαφή τεκμηρίωση της ταυτότητας και της δομής του συγκροτήματος, επιτρέποντας την ασφαλή ταύτιση του συγκροτήματος με οθωμανική τελωνειακή εγκατάσταση και επιβεβαιώνοντας τον πολυκτιριακό του χαρακτήρα μέσα από άμεση και λεπτομερή καταγραφή.

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Αρχιτεκτονική μορφή και χωρική οργάνωση του συγκροτήματος

◆ 6.1 Μορφολογικά χαρακτηριστικά του κύριου κτιρίου – Τελωνείου

Η αρχιτεκτονική μορφή του κύριου κτιρίου στη Γέφυρα της Άρτας παρουσιάζει χαρακτηριστικά της ύστερης οθωμανικής διοικητικής αρχιτεκτονικής, με εμφανείς επιρροές από ευρωπαϊκά πρότυπα του 19ου αιώνα. Το κτίριο αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα και οργανώνεται με σαφή συμμετρία ως προς τη διάταξη των ανοιγμάτων και τη συγκρότηση της κύριας όψης.

Η πρόσοψη χαρακτηρίζεται από ορθογωνικά ανοίγματα σε κανονική επανάληψη, τονισμένους γωνιολίθους και περιορισμένη μορφολογική επεξεργασία. Η παρουσία έντονου γείσου και η καθαρή γεωμετρία της σύνθεσης παραπέμπουν σε τυποποιημένες μορφές δημόσιας αρχιτεκτονικής της περιόδου.

Η μορφολογία αυτή δεν αντιστοιχεί ούτε στην παραδοσιακή οθωμανική οικοδομική γλώσσα ούτε σε ένα πλήρως ανεπτυγμένο νεοκλασικό σύστημα, αλλά συγκροτεί μια ενδιάμεση, υβριδική αρχιτεκτονική έκφραση.

Εικ. 8 – Τελωνείο της πύλης Parapoli (Parapoli Gate Customs House), ελληνοοθωμανική μεθόριος, τέλη 19ου αιώνα. Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Αμπντούλ Χαμίτ Β'. Το κτίριο παρουσιάζει περιορισμένη μορφολογική έμφαση στην είσοδο, με μικρό τριγωνικό επιστέγασμα, ενταγμένο σε κατά τα άλλα λιτή και λειτουργική σύνθεση.

Τα τελωνεία της οροθετικής γραμμής, όπως αποτυπώνονται στο φωτογραφικό αρχείο της εποχής, παρουσιάζουν αντίστοιχα χαρακτηριστικά: συμμετρική οργάνωση των όψεων, καθαρή γεωμετρία και περιορισμένη διακόσμηση, σε συνδυασμό με επιλεκτική μορφολογική έμφαση στην είσοδο, όπως μικρά επιστεγάσματα ή τονισμένα γείσα.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η συνύπαρξη στοιχείων διαφορετικής προέλευσης: αφενός η συμμετρική διάταξη και η γεωμετρική αυστηρότητα, που παραπέμπουν σε ευρωπαϊκά πρότυπα, και αφετέρου η απλότητα της κατασκευής και η περιορισμένη επεξεργασία των όψεων, που συνδέονται με λειτουργικές πρακτικές της οθωμανικής διοικητικής αρχιτεκτονικής.

Το κύριο κτίριο της Γέφυρας Άρτης εντάσσεται σε αυτό το μορφολογικό πλαίσιο. Η σύνθεσή του, με τη συνύπαρξη συμμετρίας και λειτουργικής λιτότητας, αντανακλά μια αρχιτεκτονική λογική προσαρμοσμένη στις

ανάγκες της διοίκησης και του ελέγχου, όπου η αισθητική διαμόρφωση παραμένει δευτερεύουσα σε σχέση με τη λειτουργία.

Το κτίριο της Άρτας επομένως δεν αποτελεί μεμονωμένη περίπτωση, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο δίκτυο συνοριακών τελωνειακών κτισμάτων με κοινά μορφολογικά χαρακτηριστικά

Εικ. 9 - Τελωνείο στο πέρασμα Milona (Milona Pass Customs Building), ορεινή διάβαση της ελληνοοθωμανικής μεθορίου, τέλη 19ου αιώνα. Πηγή: Φωτογραφικό αρχείο Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

◆ 6.2 Εσωτερική οργάνωση και λειτουργική διάταξη

Η εσωτερική οργάνωση του κύριου κτιρίου τεκμηριώνεται με σαφήνεια από τα πρωτόκολλα του 1920. Το άνω πάτωμα περιλαμβάνει δύο δωμάτια, διάδρομο, μαγειρείο και αποχωρητήριο, ενώ το ισόγειο συγκροτείται από τρία δωμάτια, κύρια είσοδο και αποχωρητήριο.

Η παρουσία μαγειρείου και η διάταξη των χώρων στον όροφο υποδηλώνουν χρήση διαμονής, πιθανότατα για το προσωπικό του σταθμού, ενώ το ισόγειο φαίνεται να εξυπηρετούσε τις κύριες διοικητικές λειτουργίες. Η ύπαρξη εσωτερικής κλίμακας εξασφαλίζει τη λειτουργική σύνδεση των δύο επιπέδων.

Η κατανομή αυτή υποδεικνύει σαφή διάκριση χρήσεων καθ' ύψος και αποτυπώνει μια οργανωμένη λειτουργική λογική, στην οποία συνδυάζονται διοικητικές και οικιστικές ανάγκες.

◆ 6.3 Το συγκρότημα ως πολυκτιριακή σύνθεση

Η συνδυαστική εξέταση αρχαικών και εικονογραφικών δεδομένων καταδεικνύει ότι το συγκρότημα αποτελείται από περισσότερους του ενός κτιριακούς όγκους σε άμεση χωρική σχέση.

Εικ. 10 – Το Οθωμανικό συγκρότημα κτιρίων στη Γέφυρα της Άρτας. Η φωτογραφία του E. Labranche, σε έκδοση του Μουσείου φωτογραφίας "Χρήστος Καλεμκερής" του Δήμου Καλαμαριάς, 1912 – 1913

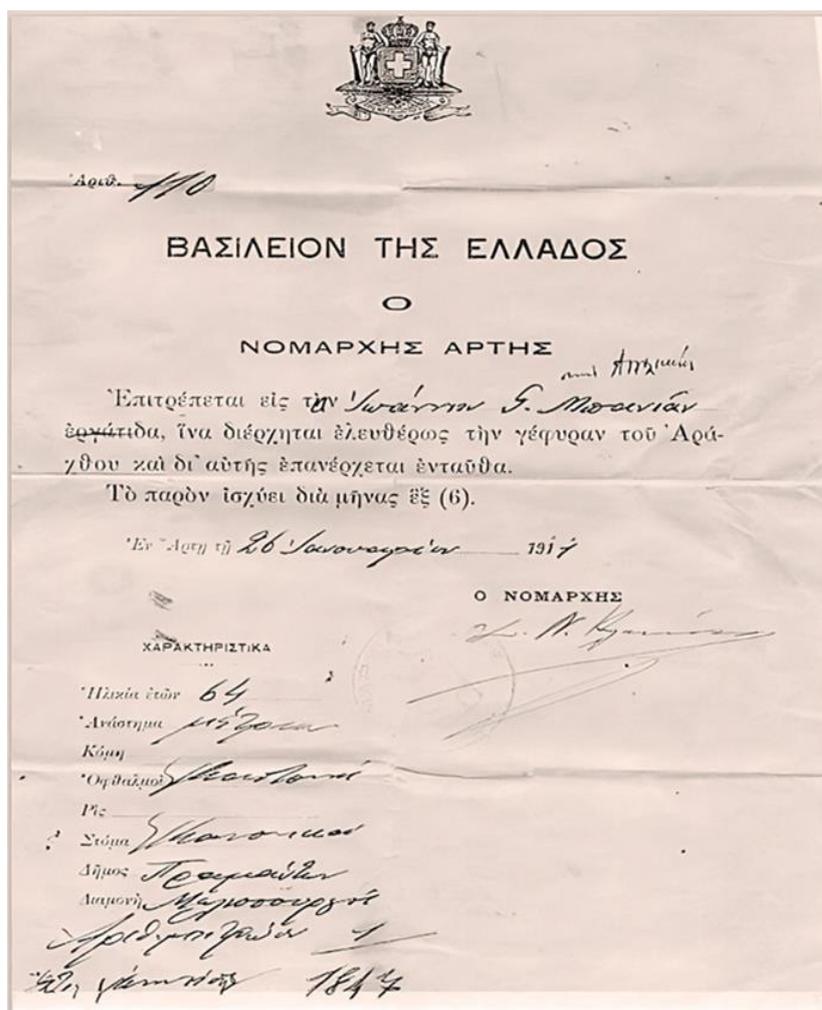
Πέρα από το κύριο διώροφο κτίριο, εντοπίζεται δεύτερο οίκημα, το οποίο, σύμφωνα με τα πρωτόκολλα του 1920, ταυτίζεται με τον αστυνομικό σταθμό. Η περιγραφή του αποκαλύπτει μια σύνθετη διάρθρωση με κύριο χώρο, επιμέρους θαλάμους και βοηθητικές εγκαταστάσεις, οι οποίες βρίσκονται σε διαφορετική κατάσταση διατήρησης.

Η ύπαρξη μαγειρείου, αποχωρητηρίων και επιμέρους χώρων υποδηλώνει ότι το κτίσμα εξυπηρετούσε ανάγκες μόνιμης εγκατάστασης προσωπικού. Παράλληλα, η καταγραφή του περιβάλλοντος χώρου με δέντρα και διαμορφωμένο περίβολο ενισχύει την εικόνα οργανωμένου και λειτουργικού χώρου.

Η μορφολογική συγγένεια των δύο κτισμάτων —στη χρήση υλικών, στην τυπολογία των ανοιγμάτων και στη γενικότερη αρχιτεκτονική γλώσσα— υποδηλώνει ότι αποτελούν τμήματα ενός ενιαίου σχεδιαστικού πλαισίου.

◆ 6.4 Χωρική διάταξη και σχέση με τη γέφυρα

Η τοποθέτηση των κτισμάτων σε άμεση σχέση με τη γέφυρα αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για την κατανόηση της λειτουργίας τους. Τα κτίρια οργανώνονται κατά τρόπο που πλαισιώνει τη δίοδο, δημιουργώντας έναν ελεγχόμενο χώρο διέλευσης.

Εικ. 11 - 26
Ιανουαρίου 1911:
Έγγραφο, σύμφωνα με
το οποίο δίνεται άδεια
στον Ιωάννη Μπανιά
να διέρχεται από την
Γέφυρα της Άρτας για
να μεταβεί στο κτήμα
του. (Από το αρχείο κ.
Κ. Μπανιά)

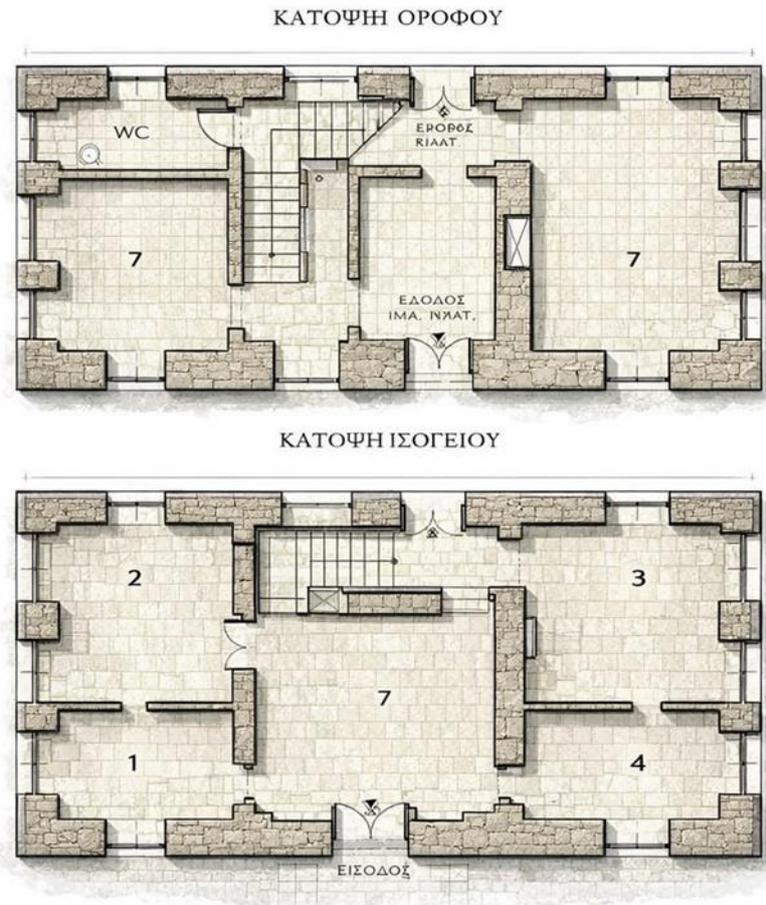
Η διάταξη αυτή επιτρέπει:

- τη συγκέντρωση της κίνησης σε συγκεκριμένο σημείο
- την επιτήρηση των διερχομένων
- τη ρύθμιση της κυκλοφορίας

Η αρχιτεκτονική λειτουργεί εδώ ως ενεργό μέσο οργάνωσης της κίνησης, καθώς η χωρική διάταξη κατευθύνει τη διέλευση μέσω ενός συγκεκριμένου περάσματος.

◆ 6.5 Αρχιτεκτονική οργάνωση και λειτουργική ερμηνεία

Η αρχιτεκτονική ανάλυση του συγκροτήματος αποκαλύπτει μια συνεκτική και πολυλειτουργική οργάνωση. Η ανάπτυξη σε περισσότερα του ενός επίπεδα, η διάκριση χρήσεων και η ύπαρξη επιμέρους κτισμάτων υποδηλώνουν σχεδιασμένη σύνθεση με λειτουργική συνοχή.

Εικ. 12 - Κατόψεις ισογείου και ορόφου του κτιρίου του Λαογραφικού Μουσείου Άρτας, όπου αποτυπώνεται η οργάνωση των χώρων κατά τη μουσειολογική του χρήση, διατηρώντας τη βασική αρχιτεκτονική διάρθρωση του πρώην τελωνείου.

Πηγή: Ευρυδίκη Αντζουλάτου-Ρετσίλα, *Το Λαογραφικό Μουσείο Άρτας*, 1983.

Καθοριστική για την κατανόηση της οργάνωσης είναι και η σύγκριση με τις κατόψεις που δημοσιεύονται από την Αντζουλάτου-Ρετσίλα (1983). Παρά τις μεταγενέστερες επεμβάσεις, η διάταξη των χώρων διατηρεί σαφή ίχνη της αρχικής λειτουργικής δομής, με διακριτούς χώρους και οργανωμένη εσωτερική κυκλοφορία.

Η σύγκλιση αρχιτεκτονικής αποτύπωσης και αρχειακών δεδομένων ενισχύει την ερμηνεία του συγκροτήματος ως ενιαίου λειτουργικού

συνόλου, στο οποίο συνυπάρχουν διοικητικές, υποστηρικτικές και οικιστικές λειτουργίες.

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Το συγκρότημα της Γέφυρας Άρτης ως σύνθετη συνοριακή εγκατάσταση

Η συνδυαστική εξέταση των ιστορικών, αρχαιικών και αρχιτεκτονικών δεδομένων επιτρέπει μια συνολική προσέγγιση του συγκροτήματος της Γέφυρας Άρτης, υπερβαίνοντας τις αποσπασματικές αναφορές της βιβλιογραφίας.

Η διαμόρφωση της μεθορίου μετά το 1881 και οι μαρτυρίες της δεκαετίας του 1890 τεκμηριώνουν τον ρόλο της γέφυρας ως οργανωμένου σημείου διέλευσης μεταξύ δύο κρατικών επικρατειών. Η παρουσία εγκαταστάσεων και από τις δύο πλευρές του ποταμού εντάσσει τον χώρο σε ένα ευρύτερο σύστημα συνοριακής οργάνωσης.

Τα πρωτόκολλα του 1920 προσφέρουν κρίσιμες πληροφορίες για τη μορφή του συγκροτήματος, καταγράφοντας την ύπαρξη περισσότερων του ενός κτισμάτων με διαφορετικές χρήσεις και άνιση κατάσταση διατήρησης. Η διάκριση μεταξύ του πρώην τελωνείου και του απέναντι οικήματος αποσαφηνίζει τη σύνθετη δομή του χώρου και τη λειτουργική διαφοροποίησή του.

Η αρχιτεκτονική ανάλυση συμπληρώνει την εικόνα αυτή, αναδεικνύοντας τη σχέση των κτισμάτων με τη γέφυρα και τον τρόπο με τον οποίο η χωρική τους οργάνωση συνδέεται με τη ρύθμιση της διέλευσης. Η διάταξη των όγκων και η κατανομή των λειτουργιών υποδηλώνουν μια εγκατάσταση σχεδιασμένη να εξυπηρετεί διοικητικές και επιτηρητικές ανάγκες.

Κατά την περίοδο της ελληνικής διοίκησης, το συγκρότημα υφίσταται μετασχηματισμούς, καθώς τα κτίρια επαναχρησιμοποιούνται με διαφορετικούς τρόπους, χωρίς όμως να αναιρείται η αρχική τους λειτουργική λογική. Στο πλαίσιο αυτό, το συγκρότημα της Γέφυρας Άρτης μπορεί να ερμηνευθεί ως οργανωμένη συνοριακή εγκατάσταση, στην οποία συνδυάζονται διαφορετικές λειτουργίες και χωρικές ενότητες, αντανακλώντας τις ανάγκες και τις μεταβολές της μεθοριακής οργάνωσης κατά το τέλος του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα.

*Εικ. 13 – Η Γέφυρα Άρτης και το κτίριο του πρώην οθωμανικού τελωνείου, δεκαετία 1930.
Διακρίνεται η μορφή του κτιρίου σε άμεση σχέση με τη δίοδο της γέφυρας.*

Πηγή: Συλλογή Α. Καρρά.

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η μετατροπή του συγκροτήματος και η σημερινή κατάσταση των κτισμάτων

Η μεταγενέστερη φάση ζωής του συγκροτήματος της Γέφυρας Άρτης συνδέεται με την αλλαγή της χρήσης του κατά τον 20ό αιώνα και, ειδικότερα, με τη μετατροπή του κύριου κτιρίου σε Λαογραφικό Μουσείο. Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί τη μετάβαση από τη διοικητική και συνοριακή λειτουργία σε πολιτιστική χρήση.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, το κτίριο του πρώην οθωμανικού τελωνείου παραχωρήθηκε από το ελληνικό κράτος στον Σύλλογο «Σκουφάς», με σκοπό τη στέγαση Λαογραφικού Μουσείου. Η νέα αυτή χρήση βασίστηκε σε οργανωμένο μουσειολογικό πρόγραμμα, όπως προκύπτει από τη μελέτη της Ευρυδικής Αντζουλάτου-Ρετσίλα (1983), το οποίο επιδίωκε τη θεματική παρουσίαση της τοπικής κοινωνίας και του παραδοσιακού τρόπου ζωής.

Η οργάνωση των εκθεσιακών χώρων αξιοποίησε τη βασική χωρική δομή του κτιρίου. Το ισόγειο φιλοξενεί ενότητες σχετικές με τον κοινωνικό και πνευματικό βίο, ενώ στον όροφο αναπτύσσονται δραστηριότητες της καθημερινής και οικονομικής ζωής. Η διάταξη αυτή δεν αποτελεί αυθαίρετη επιλογή, αλλά στηρίζεται στην προϋπάρχουσα λειτουργική οργάνωση του κτιρίου, η οποία προσαρμόζεται σε νέα χρήση.

Η μετατροπή σε μουσείο δεν συνεπάγεται ριζική αλλοίωση της αρχιτεκτονικής μορφής, αλλά επαναξιοποίηση των υφιστάμενων χώρων. Το κτίριο διατηρεί τη βασική του δομή, λειτουργώντας πλέον ως φορέας πολιτιστικής μνήμης.

Σε αντίθεση με το κύριο κτίριο, το δεύτερο οίκημα του συγκροτήματος, το οποίο ταυτίζεται με τον αστυνομικό σταθμό που καταγράφεται στα πρωτόκολλα του 1920, δεν διατηρήθηκε. Η σημερινή απουσία του υποδηλώνει ότι σε μεταγενέστερη φάση εκποιήθηκε, εξέλιξη που συνάδει με τις ήδη διατυπωμένες προτάσεις της διοίκησης από το 1920 για την αξιοποίησή του.

Στη θέση του δεν σώζονται πλέον τα αρχικά κτίσματα, ενώ οι σημερινές εγκαταστάσεις ανήκουν σε ιδιώτες, γεγονός που σηματοδοτεί την οριστική αποσύνδεση του συγκεκριμένου τμήματος από το αρχικό συγκρότημα.

Η διαφοροποιημένη αυτή πορεία των δύο κτισμάτων αναδεικνύει τη διττή εξέλιξη του συγκροτήματος: αφενός τη διατήρηση και

επαναχρησιμοποίηση του τελωνείου ως πολιτιστικού χώρου και αφετέρου την απώλεια του δεύτερου οικήματος, το οποίο δεν εντάχθηκε σε ανάλογη διαδικασία προστασίας και αξιοποίησης.

Στο πλαίσιο αυτό, η μετατροπή του τελωνείου σε μουσείο μπορεί να ιδωθεί όχι μόνο ως αλλαγή χρήσης, αλλά και ως διαδικασία επιλεκτικής διατήρησης, μέσω της οποίας ένα τμήμα του αρχικού συγκροτήματος εντάσσεται στη σύγχρονη πολιτιστική πραγματικότητα, ενώ άλλο τμήμα του εξαφανίζεται.

Εικ. 14 – Το κτίριο του πρώην οθωμανικού τελωνείου στη Γέφυρα Άρτης, δεκαετία 1970, πριν τη μετατροπή του σε Λαογραφικό Μουσείο. Διακρίνονται φθορές και αλλοιώσεις της κατασκευής.

Πηγή: Αρχείο Μ/Φ Συλλόγου «Σκουφάς».

▣ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Συμπεράσματα – επανεκτίμηση της χρονολόγησης και της λειτουργίας του συγκροτήματος

Η παρούσα μελέτη επιχείρησε την επανεξέταση της χρονολόγησης και της ερμηνείας του κτιριακού συγκροτήματος πλησίον της Γέφυρας Άρτης, το οποίο αποδίδεται στη βιβλιογραφία ως «οθωμανικό τελωνείο» του 1864. Η ανάλυση κατέδειξε ότι η συγκεκριμένη χρονολόγηση δεν τεκμηριώνεται

από πρωτογενή στοιχεία και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ιστορικά έγκυρη, αλλά αποτελεί αναπαραγόμενη υπόθεση της δευτερογενούς βιβλιογραφίας.

Αντιθέτως, η συνδυαστική αξιοποίηση δημοσιογραφικών, εικονογραφικών και αρχειακών πηγών επιτρέπει την ένταξη του συγκροτήματος στο ιστορικό πλαίσιο της διαμόρφωσης της ελληνοοθωμανικής μεθορίου μετά το 1881. Οι μαρτυρίες της δεκαετίας του 1890 τεκμηριώνουν την ύπαρξη οργανωμένων εγκαταστάσεων στη θέση της γέφυρας, ενώ οι απεικονίσεις του τέλους του 19ου αιώνα επιβεβαιώνουν τη λειτουργία τους ως ενεργού σημείου διέλευσης.

Εικ. 15 – Το κτίριο του πρώην οθωμανικού τελωνείου στη Γέφυρα Άρτης, δεκαετία 1980, κατά τη φάση προετοιμασίας για τη μετατροπή του σε Λαογραφικό Μουσείο. Διακρίνεται πινακίδα σχετική με τη μελλοντική χρήση του χώρου.

Πηγή: Αρχείο Μ/Φ Συλλόγου «Σκουφάς».

Καθοριστική είναι η συμβολή των πρωτοκόλλων του 1920, τα οποία ταυτίζουν ρητά το κτίριο με «πρώην Τουρκικών Τελωνείων» και αποκαλύπτουν τη σύνθετη οργάνωση του χώρου. Η ύπαρξη περισσότερων του ενός κτισμάτων, με διαφορετικές χρήσεις και άνιση κατάσταση

διατήρησης, καταδεικνύει ότι πρόκειται για οργανωμένο συγκρότημα και όχι για μεμονωμένο οικοδόμημα.

Η αρχιτεκτονική ανάλυση ενισχύει την ερμηνεία αυτή, αναδεικνύοντας τη χωρική διάταξη των κτισμάτων σε άμεση σχέση με τη γέφυρα και τον ρόλο τους στη ρύθμιση της διέλευσης. Η μορφή και η οργάνωση του χώρου συνδέονται άμεσα με τις διοικητικές και επιτηρητικές λειτουργίες της μεθορίου.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, το συγκρότημα της Γέφυρας Άρτης μπορεί να ερμηνευθεί ως σύνθετη συνοριακή εγκατάσταση, ενταγμένη στο σύστημα ελέγχου που διαμορφώθηκε μετά το 1881. Ωστόσο, η ύπαρξη συνοριακής λειτουργίας κατά την περίοδο αυτή δεν ταυτίζεται κατ' ανάγκη με τη μορφή των κτισμάτων όπως αυτά διακρίνονται στις εικονογραφικές πηγές των τελευταίων δεκαετιών του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα.

Το δημοσίευμα του 1893 τεκμηριώνει την έναρξη οικοδομικής δραστηριότητας στη θέση της γέφυρας, ενώ οι απεικονίσεις του 1897 και των ετών 1912–1913 αποδίδουν ήδη διαμορφωμένα κτίρια με συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Συνεπώς, τα κτίσματα με τη μορφή που καταγράφεται στις εικόνες της περιόδου αυτής πρέπει να τοποθετηθούν χρονικά μεταξύ 1893 και 1897.

Η διάκριση αυτή είναι κρίσιμη, καθώς επιτρέπει τον διαχωρισμό μεταξύ της πρώιμης φάσης λειτουργίας της μεθορίου μετά το 1881 και της φάσης κατά την οποία συγκροτείται η υφιστάμενη αρχιτεκτονική μορφή του συγκροτήματος.

Συνεπώς, η απόδοση της κατασκευής του στο 1864 δεν τεκμηριώνεται, ενώ η τεκμηριωμένη εμφάνιση των κτισμάτων με τη συγκεκριμένη μορφή τους κατά τη δεκαετία του 1890 - και ειδικότερα στο διάστημα 1893 – 1897 - αποτελεί το ασφαλέστερο χρονολογικό πλαίσιο για την κατανόηση της συγκρότησής τους.

Η μελέτη αναδεικνύει τη σημασία της συνδυαστικής αξιοποίησης διαφορετικών τύπων πηγών για την ερμηνεία ιστορικών κατασκευών, ιδίως όταν απουσιάζουν άμεσα τεκμήρια χρονολόγησης. Παράλληλα, υποδεικνύει την ανάγκη περαιτέρω αρχαικής έρευνας, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στον ακριβέστερο προσδιορισμό της φάσης κατασκευής και εξέλιξης του συγκροτήματος.

Το συγκρότημα της Γέφυρας Άρτης δεν αποτελεί απλώς ένα επιμέρους τελωνειακό κτίσμα, αλλά υλική έκφραση της συγκρότησης της μεθορίου και των μηχανισμών ελέγχου που τη συνόδευσαν.

Εικ. 16 – Η Γέφυρα της Άρτας και το κτίριο του πρώην οθωμανικού τελωνείου σε ζωγραφική απεικόνιση. Έργο της Στέλλας Κουντούρα-Τυρεκίδου, το οποίο αποδίδει εικαστικά τη μορφή του συγκροτήματος και τη σχέση του με τη δίοδο της γέφυρας, όπως αυτή διατηρείται στη συλλογική μνήμη. Το έργο βρίσκεται στην Πινακοθήκη του Ιστορικού Μουσείου του Μ/Φ Συλλόγου «Ο Σκουφάς», Άρτα.

📖 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

◆ Πρωτογενείς πηγές

1. Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.), Κεντρική Υπηρεσία, Αθήνα

Φάκελοι έτους 1920:

- Πρωτόκολλο παραδόσεως του πρώην «Τουρκικού Τελωνείου», 25 Αυγούστου 1920
- Πρωτόκολλο παραδόσεως του «παλαιού οικήματος» (Αστυνομικού Σταθμού), 1 Σεπτεμβρίου 1920
- Έκθεση Οικονομικού Εφόρου Άρτης προς το Υπουργείο Γεωργίας, 12 Οκτωβρίου 1920

2.Εφημερίδα «Φωνή της Ηπείρου», αρ. φ. 29, 2 Απριλίου 1893

3.Σχινάς, Ν. (1886), Οδοιπορικοί Σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου, Νέας Οροθετικής Γραμμής και Θεσσαλίας: Οροθετική Γραμμή, Αθήνα.

◆ Εικονογραφικές πηγές

1.Φωτογραφικό αρχείο Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ (τέλη 19ου αιώνα – συνοριακές εγκαταστάσεις και τελωνεία) Διαθέσιμο στο

https://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=yunanistan+karakollar&rw=108&lm=IUNEKABDUL&isd=true

2. Φωτογραφία Ε. Labranche, περ. 1912–1913 (έκδοση Μουσείου Φωτογραφίας «Χρήστος Καλεμκερής», Δήμος Καλαμαριάς)

3. L'Illustrazione Italiana. Milano: Fratelli Treves, 1897. Internet Archive. "L'Illustrazione Italiana 1897".

◆ Δευτερογενής βιβλιογραφία

1.Ευρυδίκη Αντζουλάτου-Ρετσίλα, Το Λαογραφικό Μουσείο Άρτας, Περιοδικό ΣΚΟΥΦΑΣ, τχ. 66-67, 1983

2.Καρρά, Αναστασία Γ., Η οροθετική γραμμή του Αράχθου το 1881, διαθέσιμο στο Academia.edu.

3.Halil İnalcık, An Economic and Social History of the Ottoman Empire, Cambridge University Press

4. Özkan, Dilek, Ottoman Perceptions and Considerations on the First Ottoman–Greek Borderlands in Thessaly, διδακτορική διατριβή, University of Athens, 2016.

5. Zeynep Çelik, Empire, Architecture, and the City, University of Washington Press

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στο Παράρτημα παρατίθενται τα πρωτόκολλα του 1920, τα οποία αποτέλεσαν βασική πρωτογενή πηγή για την παρούσα μελέτη. Για κάθε τεκμήριο παρατίθεται φωτογραφική αναπαραγωγή και μεταγραφή.

Παράρτημα Α

Πρωτόκολλο 1 – Πρωτόκολλο παραδόσεως του πρώην Τουρκικού Τελωνείου (25 Αυγούστου 1920)

1. Φωτογραφία εγγράφου

αφ' αὐτοῦ ὡς καὶ ἕτερος ἐν ὑποστάσει. Ἰσχυρὸν ἐν γὰρ τῷ
αφ' αὐτοῦ χρήματα μετὰ ἰσομενῶν. εἰ δὲ ἄρα ἦν ὁ δ' ἄρ
δύρει χρήματα ἰσομενῶν. τὸν ὑποκαρνητῆρος ἐξέμενα
αἱ ὑποστάσεις μετὰ τοῦ ἀμοιβίου (ἐφαμερίου) ὡς χρήμα
τὰ ἰσομενῶν.

Ἐπὶ βεβαίωσιν συνετάμη τὸ ἀμὸν ἀρωτόμαλλον εἰς τρι-
αχτὸν ἐξ ἧν ἐν ἀφ' αὐτοῦ εἰς τὸν ἀφ' αὐτοῦ τα Διοικητῆρ
ἡν ἰσχυρῶν. Μοιρερχίως τὴν δ' ἕτερα δύο ἐκρετήδησιν
ὑπὸ τοῦ ἀφ' αὐτοῦ τὰς ἀμὸν. ἐφ' αὐτοῦ ἄρτος.

Ἐ παραδοῖ

Κωνσταντῆς

Ἐ παραλαβῶν

Μακρίνης

2. Μεταγραφή

Πρωτόκολλον

παραδόσεως καὶ παραλαβῆς τοῦ παρὰ τὴν Γέφυραν Ἄρτης
κειμένου οἰκήματος χρησιμεύοντος ἄλλοτε ὡς Τελωνεῖον

Τουρκικόν.

Ἐν Γεφύρα Ἄρτης σήμερον τῇ 25ῃ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1920 ὁ ὑποφαινόμενος Γεώργιος Δ. Ζαχαρόπουλος, Οἰκονομικὸς Ἐφορος Ἄρτης, παρέδωσα συνεπείᾳ τῆς ὑπ' ἀριθ. 64879 τῆς 9ῆς Ἰουλίου 1920 διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς ἐνταῦθα Μοιραρχίας Νικόλαον Κατσαράκην, Ὑπομοίραρχον, τὸ παρὰ τὴν Γέφυραν Ἄρτης πλησίον τοῦ Ἀστυνομικοῦ Σταθμοῦ Γεφύρας Ἄρτης κείμενον οἶκημα, τὸ χρησιμεῦον ἄλλοτε ὡς Τουρκικὸν Τελωνεῖον, ὅπως ἐγκατασταθῇ ἐν αὐτῷ ὁ Ἀστυνομικὸς Σταθμὸς Γεφύρας Ἄρτης, ὡς ἐξῆς.

Τὸ ἄνω πάτωμα συγκείμενον ἐκ δύο δωματίων, διαδρόμου, μαγειρείου (κουζίνας), ἐκ τῶν παραθύρων τῶν ὁποίων ἐλλείπουσι δέκα (10) ὑαλοπίνακες· ἅπαντα τὰ παράθυρα χρήζουσιν ἐπισκευῆς· ἡ κουζίνα ἐν καλῇ καταστάσει· τὸ ἀποχωρητήριον τελείως κατεστραμμένον· ἡ πρὸς τὸ ἄνω πάτωμα ἐσωτερικὴ κλίμαξ ἐν καλῇ σχεδὸν καταστάσει, χρήζουσα μικρᾶς ἐπισκευῆς καὶ τοποθετήσεως τοῦ ἐλλείποντος εἰς τὴν βάσιν ξυλίνου μικροῦ κιγκλιδώματος.

Κάτω πάτωμα (ισόγειον) ἐκ τριῶν (3) δωματίων, τῆς κυρίας εἰσόδου καὶ ἀποχωρητηρίου, ἅπαντα ἐν καλῇ καταστάσει, ἐκτὸς τοῦ πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος δωματίου, οὗ τὸ πάτωμα χρήζει ἐπισκευῆς· τοῦ ἀνατολικοῦ δωματίου ἐλλείπει ὀλόκληρον τὸ πλαίσιον (τζαμιλίκι) καὶ οἱ ὑαλοπίνακες τοῦ πρὸς τὸν δρόμον παραθύρου, ὡς καὶ ἕτερος ὑαλοπίναξ.

Ἄπαντα ἐν γένει τὰ παράθυρα χρήζουσι μικρᾶς ἐπισκευῆς. Αἱ δύο πρὸς τὴν ὁδὸν θύραι χρήζουσι ἐπισκευῆς. Τοῦ ἀποχωρητηρίου ἐλλείπουσιν οἱ ὑαλοπίνακες μετὰ τοῦ πλαισίου, ὡς χρήζοντες ἐπισκευῆς.

Πρὸς βεβαίωσιν συνετάχθη τὸ παρὸν πρωτόκολλον εἰς τριπλοῦν, ἐξ ὧν ἐν παρεδόθη εἰς τὸν παραλαβόντα Διοικητὴν τῆς ἐνταῦθα Μοιραρχίας, τὰ δ' ἕτερα δύο ἐκρατήθησαν ὑπὸ τοῦ παραδόντος Οἰκονομικοῦ Ἐφόρου Ἄρτης.

Παράρτημα Β -

Πρωτόκολλο 2 - Αστυνομικός Σταθμός (1920)

1. Φωτογραφία

Πρωτόκολλο παραδόσεως του ούκιματος του Παρ. Διαδμοσίου.
Εν Δεφύρα σήμερα την Δεκατεμβρίου του έτους 1920 ημέραν
της εβδομάδος Τρίτην και ώρα 9 α.μ. συνεία της
αριθ. 64879 Διαταγής Διοικήσεως Γραφείας εν κατόπιν προφορι-
κής Διαταγής του Διοικητού της Αστυνομίας Αθήν, ο ύποσηρα-
μνος Αδων. Διαδμοσίου Δεφύρας Αράχδου παρέδωκα εις τον κ. Ούκω
Έφορον Αθήν το παραπάνω ούκιμα το χρησιμοποιοούμενον εις
Ακωνομικόν Διαδμοσόν ως εξής.
Εν παραπάνω χώρο συνήθη μετά φρονήτου, ενδα 5' ο Δύρα
της Κυρίας υπόδου ταραχών 3 αχρηστος βογυμμενον.
1/ Εξ ενός δωματίου εν μαση σχεδόν κατατάται, περιέχοντες ούκω
πέντε παραθύρων ούχι εντελώς αχρηστων και μετά φ. 36).
είρησινάτων αρίων θύμας δύο αχρηστος ενδω της.
2/ Εξ ενός παραμυμένου θαλάμου ερσογυμίου τετατά κατατα-
μινος κ καταμυμινος ενδω παραμυμνος
3/ Εξ ενός αήρσο θαλαμίου τετατάμινος φροβηρημίνος τούτω (22)
εντελώς αχρηστος, κατόυ τωχάνω άκυατηθάινω δαυάδου 3 πα-
ραθύρων
4/ Εξ ενός καμυμίνος εντελώς αχρηστος.
5/ Εξ ενός άσοκαμυμινίου 4 ενός ούρητηρίου αχρηστος 5 τούτω
ώσάτωφ 3' μή χρησιμοποιοιθέντων άσο φαυάω ενδω ώφεία
της κατατάβωφ εις την εντέλτωφ εντωι. --
Είλωσ τωδ περιέχοντες το ούκιμα τούτω χωρον ενρίθωοντω, τωδ
της δένδρα. 1/7 γεμονία, μία Μαδερνία μία Πορτομαγία
εις οχάτανος ωχρηστος μία ωφάτωφ 4' μία μουραία. --
Έφ' α συνείαγη εις συντασθών ενδωσσηραφεία.
Ο Παραδούς Ο Παραλαβών
Αδων. Διαδμοσίου Ούκω Έφορος
Αθήν

2. Μεταγραφή

Πρωτόκολλον

παραδόσεως τοῦ οἰκήματος τοῦ Παλαιοῦ Σταθμοῦ.

Ἐν Γεφύρα σήμερον τῇ 1 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1920, ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος Τρίτη καὶ ὥραν 9 π.μ., συνεπεία τῆς ὑπ' ἀριθ. 64879 διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, καὶ κατόπιν τῆς ἀπὸ 9-7-20 προφορικῆς διαταγῆς τοῦ Διοικητοῦ τῆς Μοιραρχίας Ἄρτης, ὁ ὑπογεγραμμένος Ἄστυν. Σταθμάρχης Γεφύρας Ἀράχθου παρέδωκα εἰς τὸν κ. Οἰκονομικὸν Ἐφορον Ἄρτης τὸ παλαιὸν οἶκημα, τὸ χρησιμοποιούμενον ὡς Ἀστυνομικὸς Σταθμὸς, ὡς ἑξῆς.

Ἐν τετραγώνῳ χώρῳ οἶκημα μετὰ προαυλίου, ἔνθα καὶ ἡ θύρα τῆς κυρίας εἰσόδου τεθραυσμένη καὶ ἄχρηστος, συγκείμενον:

Ἐξ ἐνὸς δωματίου ἐν καλῇ σχεδὸν καταστάσει, περιέχοντος πέντε κάσσας παραθύρων οὐχὶ ἐντελῶς ἀχρήστων, καὶ μετὰ (ἀρ. 36) ὑαλοπινάκων ἀρτίων, καὶ μιᾶς θύρας χρηζούσης ἐπισκευῆς.

Ἐξ ἐνὸς παρακειμένου θαλάμου ὀρθογωνίου, τελείως κατεστραμμένου καὶ ἄνευ πατώματος.

Ἐξ ἐνὸς ἄλλου θαλαμίσκου τετραγώνου, προσηρτημένου τοιούτου, ἐντελῶς ἀχρήστου, καθὼς τυγχάνει ἀσκεπῆς καὶ ἄνευ δαπέδου καὶ παραθύρων.

Ἐξ ἐνὸς μαγειρείου ἐντελῶς ἀχρήστου.

Ἐξ ἐνὸς ἀποχωρητηρίου καὶ ἐνὸς οὐρητηρίου ἀχρήστου, καὶ τούτων ὡσαύτως μὴ χρησιμοποιηθέντων ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ἔνεκα τῆς καταστάσεως εἰς ἣν εὐρέθησαν ἕκτοτε.

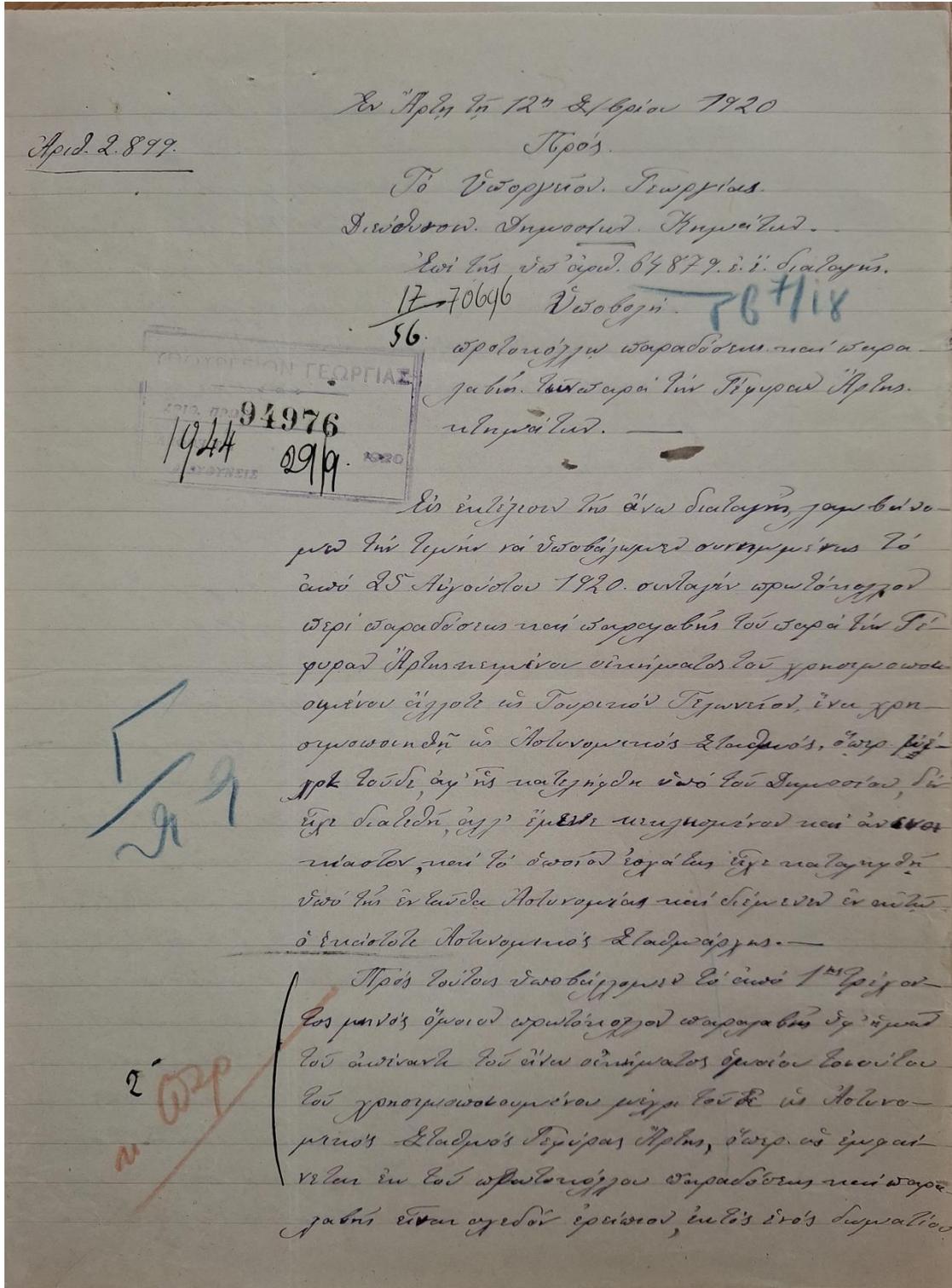
Ἐντὸς τοῦ περιέχοντος τὸ οἶκημα τοῦτο χώρου εὐρίσκονται τὰ ἑξῆς δένδρα: μία λεμονέα, μία μανδαρινέα, μία πορτοκαλέα, εἷς πλάτανος παλαιός, μία κυπάρισσος καὶ μία μουριά.

Ἐφ' ᾧ συνετάγη εἰς πενταπλοῦν καὶ ὑπογράφεται.

Παράρτημα Γ

Έκθεση Εφόρου (1920)

1. Φωτογραφία

Προς

Το Υπουργείον Γεωργίας
Διεύθυνσιν Δημοσίων Κτημάτων

Επί τη υπ' αριθ. 64879 ε.ε. διαταγή

17-70646 Διεκπεραίωσις
Ορολογίζομεν παραδόσεως και παραλαβής
των παρά την Γέφυραν Άρτης
κτημάτων.

Εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἄνω διαταγῆς λαμβάνομεν τὴν τιμὴν
νὰ ὑποβάλωμεν συνημμένως τὸ τῆ 25 Αὐγούστου 1920
συνταχθὲν πρωτόκολλον περὶ παραδόσεως καὶ παραλαβῆς
τοῦ παρά τὴν Γέφυραν Ἄρτης κειμένου οἰκήματος,
τοῦ χρησιμοποιουμένου ἄλλοτε ὡς Τουρκικοῦ Τελωνείου,
ἵνα χρησιμοποιηθῆ ὡς Ἀστυνομικὸς Σταθμὸς, ὅπερ μέχρι τοῦδε,
ἀφ' ἧς κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Δημοσίου, δὲν εἶχεν διατεθῆ,
ἀλλ' ἔμενε κεκλεισμένον καὶ ἀνενοικίαστον, καὶ τὸ ὅποῖον
ἐσχάτως εἶχεν καταληφθῆ ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Ἀστυνομίας
καὶ διέμενεν ἐν αὐτῷ ὁ ἐκάστοτε Ἀστυνομικὸς Σταθμάρχης.

Πρὸς τούτοις ὑποβάλλομεν τὸ ἀπὸ 1ης τοῦ τρέχοντος μηνὸς
ὅμοιον πρωτόκολλον παραλαβῆς ὑφ' ἡμῶν τοῦ ἀπέναντι
τοῦ ἄνω οἰκοδομήματος ὁμοίου τοιούτου, τοῦ χρησιμοποιουμένου
μέχρι τοῦδε ὡς Ἀστυνομικὸς Σταθμὸς Γεφύρας Ἄρτης,

ὄπερ, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ πρωτοκόλλου παραδόσεως καὶ παραλαβῆς, εἶναι σχεδὸν ἐρείπιον, ἐκτὸς ἐνὸς δωματίου μικροῦ, τοῦ χρησιμοποιουμένου ὡς θαλάμου τῶν χωροφυλάκων, διὰ τὸ ὅποιον ὁ Χρῆστος Τσακτσίρης, κάτοικος Γεφύρας Ἄρτης, προσφέρει διὰ τῆς συνημμένης ἀπὸ τῆν 29 Αὐγούστου 1920 αἰτήσεώς του ἐτήσιον ἐνοίκιον δραχμῶν διακοσίων (ἀριθ. 200), καὶ τὸ ὅποιον κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ἐπωφελές εἶναι τῷ Δημοσίῳ, ὅπως διατεθῆ δι' ἐνοικιάσεως πενταετοῦς ἢ δεκαετοῦς κατόπιν δημοπρασίας, ὁ ἐνοικιαστής νὰ ἐπισκευάσῃ τοῦτο καὶ παραδώσῃ μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐνοικιάσεως ἐν καλῇ καταστάσει, καίτοι ἀπαιτεῖται μεγάλη δαπάνη, καθ' ὅσον εἶναι τελείως ἐρειπωμένον, καὶ ὁ ἕτερος τῶν θαλάμων, ὁ μεγαλύτερος, ἄνευ πατώματος· ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ἀμφιβάλλομεν ἐὰν θὰ ἐπιτευχθῆ ἢ προτεινομένη ἐνοικίασις, καὶ ἔνεκα τοῦ λόγου τούτου προτιμότερα ἤθελεν εἶσθαι ἢ ἐκποίησης αὐτοῦ πρὸς πρόληψιν τῆς τελείας καταστροφῆς μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου, ἐὰν δὲν ἐκτελεσθῶσιν ἐπισκευαί, συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθμ. 88389 τῆς 4ης Σεπτεμβρίου 1919 ἐγκύκλιον διαταγὴν.

Ἐν τέλει ἀναφέρομεν ὅτι ἐν τῷ παραδοθέντι οἰκήματι εὑρέθη μία πλάστιγξ σιδηρᾶ ἐν καλῇ καταστάσει, ἀλλ' ὀξειδωμένη, ἣν παρεδώκαμεν προσωρινῶς καὶ προσωπικῶς εἰς τὸν Ἀστυνομικὸν Σταθμάρχην, καὶ παρακαλοῦμεν τὸ Ὑπουργεῖον ὅπως εὐαρεστούμενον διατάξῃ τὴν διὰ δημοπρασίας ἐκποίησησιν αὐτῆς, πρὸς πρόληψιν τῆς τελικῆς καταστροφῆς, καὶ ἦν

δὲν μετεφέραμεν εἰς τὸ Ἐφοριακὸν Κατάστημα
λόγῳ τῆς ἀπαιτουμένης δαπάνης, ἥτις θὰ ὑπερβῆ
τὰς δεκαπέντε (15) δραχμάς.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ παρακαλοῦμεν τὸ Ὑπουργεῖον
ὅπως εὐαρεστούμενον διατάξῃ τὴν αὐτῇ ὑπηρεσίᾳ ἡμῶν
ἀποστολὴν ἑνὸς βιβλίου, ἵνα καταρτίσωμεν
κτηματολόγιον τῶν Δημοσίων Κτημάτων καὶ τῶν
καταληφθέντων τοιούτων τῶν ἀποδημησάντων
Ὀθωμανῶν, καθ' ὅσον παραλαμβάνετε τὴν διεύθυνσιν
τῆς ἥς προϊστάμεθα Οἰκονομικῆς Ἐφορίας τὴν 29ην
Ἰουλίου ἐ.ἔ. δὲν παρεδόθη ἡμῖν τοιοῦτον ὑπὸ τοῦ
προκατόχου, οὔτε πίναξ τῶν διαφόρων κτημάτων,
ἐκ τῶν ὁποίων πλείστα ἔχουσι καταληφθῆ ὑπὸ διαφόρων
καὶ ἰδίως εἰς τὴν παλαιὰν παραμεθόριον γραμμὴν,

καὶ ἐὰν ἀνάγκη, ἐπιτρέψῃ ἡμῖν ὅπως δι' ἐπὶ τόπου
μεταβάσεως ἐξακριβώσωμεν καὶ περιγράψωμεν
λεπτομερῶς ἐν τῷ καταρτισθησομένῳ κτηματολογίῳ
εἰς ἣν εὐρίσκονται καὶ πῶς δύνανται ἤδη νὰ
χρησιμοποιηθῶσι ταῦτα, καὶ συγχρόνως γίνῃ καὶ
τακτικὴ παράδοσις τῶν ἤδη ἐνοικιασμένων,
συντασσομένων πρωτοκόλλων παραδόσεως,
ἐν οἷς ν' ἀναγράφῃ λεπτομερῶς ἡ κατάστασις
καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ εἶδος τῶν περιεχομένων,
καὶ ἰδίως τῶν ἐν αὐτοῖς δένδρων, ἅτινα εἶναι σήμερον
εἰς τὴν ἀπόλυτον διάθεσιν τῶν ἐνοικιαστῶν,
ἀγνοούσης τῆς ὑπηρεσίας ἡμῶν τὸν ἀριθμὸν

καὶ τὸ εἶδος τῶν ἐν αὐτοῖς ὀπωροφόρων,
ιδίως δένδρων.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Οἰκονομικὸς Ἐφορος Ἄρτης

Copyright

© Αναστασία Καρρά

Ἡ ἐργασία εἶναι μὴ κερδοσκοπικοῦ χαρακτήρα. Απαγορεύεται ἡ ἀναδημοσίευση ἐπὶ χρημάτων καὶ γενικά ἡ ἀναπαραγωγή τοῦ παρόντος ἔργου, με ὁποιοδήποτε τρόπο ἢ μορφή, τμηματικά ἢ περιληπτικά, στο πρωτότυπο ἢ σε μετάφραση ἢ σε ἄλλη διασκευή, σύμφωνα με τὸν Ν.2387/1920 (ὅπως ἔχει τροποποιηθεῖ με τὸν Ν. 2121/1993 καὶ ἰσχύει σήμερα) καὶ κατὰ τὴ διεθνή σύμβαση τῆς Βέρνης (ἡ ὁποία ἔχει κυρωθεῖ με τὸν Ν. 100/1975), χωρὶς τὴ γραπτὴ ἄδεια τοῦ συγγραφέα.

ΑΡΤΑ 30.03.2026

